

УДК 618.513(045)

Житецький Л.С., канд. техн. наук
Сущенко О.А., канд. техн. наук
Сенькович О.В.
Пономарьов О.С.

ДИНАМІКА ЦИФРОВИХ СЛІДКУЮЧИХ СИСТЕМ ЗІ ЗВ'ЯЗКАМИ ЗА ЗАДАВАЛЬНИМ ВПЛИВОМ

Інститут електроніки та систем управління
Національного авіаційного університету

Досліджено динамічні процеси, що виникають в інваріантних сліdkуючих системах з безпосереднім та опосередкованим зв'язками за задавальним впливом в перехідних і усталених режимах функціонування. Встановлена робастність цих систем

Вступ

Сучасний етап науково-технічного прогресу характеризується значним підвищенням вимог до показників якості функціонування систем управління різного призначення, в тому числі систем управління рухомими об'єктами, радіолокаційних систем автосупроводження літальних апаратів, систем управління радіоастрономічними інструментами, навігаційних систем тощо. Одним з таких показників виступає, зокрема, точність відтворення заданої траєкторії руху тих чи інших динамічних систем [1].

Можливість суттєвого підвищення точності сліdkуючих систем відкриває реалізація принципу компенсації похибки, широко відомого в літературі як принцип інваріантності [2]. Теорія інваріантності автоматичних систем досягла свого апогею в середині 60-х років минулого сторіччя. Вона дістала розвиток в багатьох роботах відомих вчених колишнього СРСР. Основні положення теорії інваріантності узагальнені в монографіях [2, 3], в яких переважно розглядались неперервні системи управління. Ці положення вдалось розповсюдити на клас дискретних мінімально-фазових систем управління в роботі [4], в якій вони вперше були повно і систематизовано викладені. Пізніше ідеї теорії інваріантності дискретних (цифрових) систем розвивались одним з авторів в роботах [5, 6], де розглядались дискретні немінимально-фазові системи. На разі

після тривалого затишшя ця теорія отримала нове «дихання» [7].

На відміну від неперервних інваріантних систем компенсуючий сигнал в цифрових системах містить перехідну складову. Природньо, що цей факт повинен певним чином позначитись на динаміці таких систем. Проте жодних досліджень особливостей перехідних процесів у таких системах в усіх доступних авторам літературних джерелах знайти не вдалось. Залишилось невідомим, зокрема, як буде поводитись цифрова сліdkуюча система з компенсатором, охопленим внутрішнім зворотним зв'язком при необмеженому зростанні частоти квантування сигналів.

В роботі [6, гл. II, §4] встановлено, що в інваріантних цифрових сліdkуючих системах виникають приховані коливання вихідної змінної. Такі коливання в принципі можуть позначитися на точності систем. Але ніяких досліджень цих прихованих коливань, крім дослідження коливань в перехідних режимах функціонування систем при лінійному задавальному впливі [6, гл. II], раніше, на жаль, не проводилось.

Відомо [1, 8], що існує певний клас сліdkуючих систем, в яких задавальний вплив недоступний для вимірювання. До них належать, зокрема, системи автосупроводження літальних апаратів на базі радіолокаційних станцій спостереження (РЛС) [9]. В таких системах доцільно вводити опосередкований зв'язок за задавальним впливом, як пропонується в кни-

зі [8], де розглядаються неперервні інваріантні системи.

При побудові інваріантних систем з опосередкованим зв'язком за задавальним впливом постає одна важлива проблема, яка в термінах сучасної теорії управління може бути віднесена до проблеми робастної стійкості цього класу систем [7]. В свій час на початковому етапі становлення теорії інваріантності склались дві протилежні думки відносно можливості компенсації динамічної похибки в системах з опосередкованими зв'язками за зовнішніми впливами без втрати стійкості таких систем. Одні вчені, розглядаючи неперервні інваріантні системи з опосередкованим вимірюванням задавального впливу і збурення одночасно [2, 3], вважали, що вони не будуть робастними. Іншу позицію займали вчені, які розглядали неперервні слідкуючі системи з опосередкованим зв'язком за задавальним впливом [8]. Останні наполягали, що при виконанні умов інваріантності такі системи еквівалентні системам з безпосереднім зв'язком за цим впливом.

Ідея опосередкованого вимірювання задавального впливу в дискретних слідкуючих системах уперше, мабуть, була висунута В.М. Кунцевичем і Ю.В. Кремєнтуло [4]. Хоча після появи роботи [4] пройшло досить багато часу, але питання про те, чи буде така система робастно стійка, чи ні, досі залишається відкритим: ніяких публікацій в цьому напрямку досліджень знайти не вдалось.

Незалежно від того, як організований зв'язок за задавальним впливом, для компенсації похибки системи з умов інваріантності необхідно мати точну інформацію про структуру і параметри слідкуючого приводу. Проте таку інформацію досить важко отримати на практиці. Тому доводиться будувати компенсатор за спрощеною моделлю слідкуючого приводу, нехтуючи його малими параметрами. А це приводить до появи немодельованої динаміки. Натомість немає робіт, в яких була б дана оцінка робастності інваріант-

них систем в умовах немодельованої динаміки.

Метою даної роботи є аналіз динамічних процесів, які виникають в цифрових слідкуючих системах з безпосереднім і опосередкованим зв'язками за задавальним впливом в перехідному та усталеному режимах функціонування.

Задачі дослідження

Розглянемо цифрову слідкуючу систему, яка містить електричний привід в якості об'єкта управління. Обмежимося далі прийнятим в роботі [9] припущенням, що цей привід в розімкненому стані можна описати передавальною функцією

$$W_0(s) = \frac{k}{s(\tau_1 s + 1)(\tau_2 s + 1)}, \quad (1)$$

у якій k – коефіцієнт підсилення, а τ_1, τ_2 – сталі часу. Будемо вважати, що $\tau_1 > 0$, $\tau_2 \geq 0$.

Позначимо через $\varphi(t)$ вихідну змінну системи, яка в кожний момент часу t залежить від поточного кутового положення ротора електричного двигуна. Нехай можна періодично вимірювати цю змінну з деяким періодом T_0 , отримуючи послідовність $\{\varphi_n\} = \varphi_1, \varphi_2, \dots$ вимірів у моменти часу $t = nT_0$ ($n = 1, 2, \dots$).

Вважається, що задавальний вплив, який визначає бажане значення вихідної змінної $\varphi(t)$ в будь-який момент t , являє собою деяку гладку функцію $\varphi^0(t)$.

Введемо позначення поточної похибки слідкуючої системи:

$$e(t) := \varphi^0(t) - \varphi(t). \quad (2)$$

Для компенсації похибки e_n в кожний n -й дискретний момент часу вводиться зв'язок за задавальним впливом φ_n^0 . При цьому в залежності від того, чи доступна для вимірювання змінна φ_n^0 , чи ні, цифрова слідкуюча система будується або за схемою рис. 1 а, або за схемою рис. 1 б.

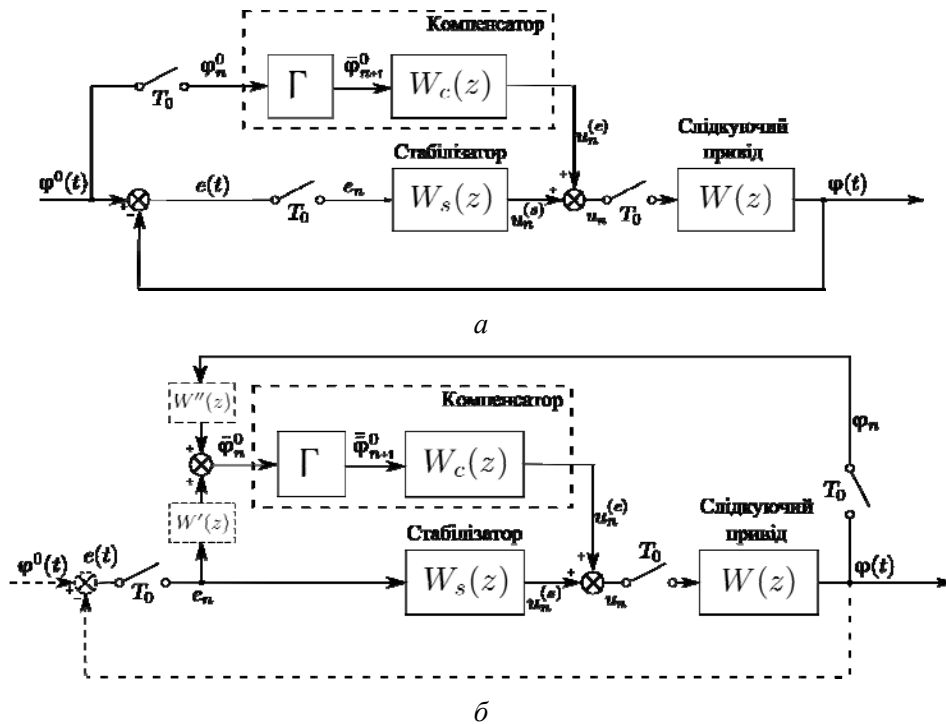

Рис. 1. Структурні схеми цифрових слідкуючих систем: а) з безпосереднім зв'язком за задавальним впливом; б) з опосередкованим зв'язком за задавальним впливом

Вхідним сигналом компенсатора в схемі рис. 1 а служить безпосередньо сам сигнал φ_n^0 , тоді як в схемі рис. 1 б – його оцінка $\tilde{y}_n^0$, отримана опосередковано у своєрідній символічній формі запису як

$$\tilde{y}^0 = W'e + W''y. \quad (3)$$

У цьому виразі $W'(z)$ і $W''(z)$ – дискретні передавальні функції перетворювачів сигналів e_n і y_n відповідно. Якщо вони ідентичні, причому $W'(z) \equiv W''(z) \equiv 1$, то опосередкований зв'язок за задавальним впливом y_n^0 дає його оцінку

$$\tilde{y}_n^0 = e_n + y_n, \quad (4)$$

яка, у відповідності до співвідношення (2), записаного для моменту часу $t = nT_0$, співпадає з фактичним його значенням.

Зв'язок між послідовністю $\{\varphi_n\}$ значень вихідної змінної і послідовністю $\{u_n\}$ керуючих дій, що залишаються сталими протягом кожного n -го інтервалу часу $(nT_0, (n+1)T_0)$, описується дискретною передавальною функцією $W_0(z)$ так

званої приведеної неперервної частини системи. Відомо, що вона визначається у загальному випадку так:

$$W_0(z) = \frac{z-1}{z} Z \left\{ \frac{W_0(s)}{s} \right\}.$$

У випадку, коли $W_0(s)$ описується дробово-раціональною функцією (1), маємо

$$W_0(z) = \frac{B(z)}{(z-1)(z-e^{-\beta_1})(z-e^{-\beta_2})}. \quad (5)$$

Тут

$$B(z) = b_1 z^2 + b_2 z + b_3 \quad (6)$$

– поліном, коефіцієнти якого певним чином залежать від безрозмірних величин kT_0 , $\beta_1 = T_0 / \tau_1$, $\beta_2 = T_0 / \tau_2$ [6, гл. II].

Керуюча дія u_n у схемах рис.1 визначається сумою

$$u_n = u_n^{(c)} + u_n^{(s)}, \quad (7)$$

у якій складова $u_n^{(c)}$ – сигнал, що має формуватися компенсатором, а $u_n^{(s)}$ – сигнал на виході стабілізатора, призначеного для забезпечення стійкості системи.

Позначимо через $W_c(z)$, $W_s(z)$ передавальні функції компенсатора і стабілізатора відповідно. Тоді задачі дослідження можна сформулювати наступним чином. Необхідно:

1) дослідити динамічні властивості розімкненого контуру, включаючи характер процесу $\{u_n^{(c)}\}$ при $T_0 \rightarrow 0$;

2) проаналізувати приховані коливання в системах, в яких забезпечуються умови інваріантності для дискретних моментів часу;

3) встановити, чи буде гарантована робастна стійкість системи з опосередкованим зв'язком за задавальним впливом $\bar{y}_n^0$ у випадках, коли перетворювачі дискретних сигналів e_n і y_n неідентичні, тобто $W'(z) \neq W''(z)$;

4) дати оцінку робастності системи за наявності немодельованої динаміки, що з'являється при виборі параметрів компенсатора за спрощеною моделлю об'єкта (слідкуючого приводу).

Алгоритми управління

Якщо припустити, що $\tau_2 = 0$, то передавальна функція (5) з врахуванням (6) набуває вигляду

$$W_0(z) = \frac{B^0(z)}{(z-1)(z-e^{-\beta_1})}, \quad (8)$$

де коефіцієнти

$$\left. \begin{aligned} b_1^0 &= k\tau_1(\beta_1 + e^{-\beta_1} - 1), \\ b_2^0 &= k\tau_1(1 - e^{-\beta_1} - \beta e^{-\beta_1}) \end{aligned} \right\}, \quad (9)$$

полінома

$$B^0(z) = b_1^0 z + b_2^0, \quad (10)$$

задовольняють співвідношення

$$b_1^0 > b_2^0 > 0, \quad (11)$$

при будь-якому $\beta_1 \in (0, \infty)$ [6, гл. II, §4]. В цьому випадку для виконання умови інваріантності для дискретних моментів часу передавальна функція $W_c(z)$ дискретного фільтра в схемі рис. 1 вибирається як

$$W_c(z) = \frac{z^{-1}}{W_0(z)}. \quad (12)$$

Відповідний цій умові алгоритм формування послідовності $\{u_n^{(c)}\}$ сигналів на виході компенсатора в схемі рис.1,а, який визначається рекурентним співвідношенням

$$u_n^{(c)} = \frac{1}{b_1^0} \Delta \bar{\varphi}_{n+1}^0 - \frac{e^{-\beta_1}}{b_1^0} \Delta \varphi_n^0 - \frac{b_2^0}{b_1^0} u_{n-1}^{(c)}, \quad (13)$$

передбачає прогнозування зміни $\Delta \varphi_n^0 := \varphi_{n+1}^0 - \varphi_n^0$ задавального впливу на один крок вперед:

$$\Delta \bar{\varphi}_{n+1}^0 = \bar{\varphi}_{n+1}^0 - \varphi_n^0.$$

Тут $\bar{\varphi}_{n+1}^0$ позначає прогнозоване в n -й момент часу значення, що матиме задавальний вплив у наступний $(n+1)$ -й дискретний момент часу.

Для забезпечення стійкості слідкуючої системи, як і в попередній роботі [9] авторів, можна вибрати дискретну передавальну функцію $W_s(z)$ стабілізатора як дробово-раціональну функцію

$$W_s(z) = \frac{G(z)}{F(z)}, \quad (14)$$

з чисельником $G(z) = g_0 z + g_1$ і знаменником $F(z) = z + f_1$, що задовольняють поліноміальне рівняння

$$A^0(z)F(z) + B^0(z)G(z) = z^3,$$

у якому

$$A^0(z) = (z-1)(z-e^{-\beta_1}). \quad (15)$$

Відповідно до (14) алгоритм формування послідовності $\{u_n^{(s)}\}$ на виході стабілізатора має вигляд

$$u_n^{(s)} = g_0 e_n + g_1 e_{n-1} - f_1 u_{n-1}^{(s)}. \quad (16)$$

Алгоритм (16), як відомо, дозволяє не тільки забезпечити стійкість замкненої системи, але й завершити перехідний процес у цій системі за скінченний час.

Проте в принципі можна запропонувати значно простіший алгоритм стабілізації, а саме алгоритм

$$u_n^{(s)} = k_s e_n, \quad (17)$$

який по суті реалізує стандартний П-закон управління. Коефіцієнт k_s , що фігурує у алгоритмі (17) і визначає іншу передавальну функцію

$$W_s(z) = k_s, \quad (18)$$

повинен задовольняти обмеження

$$0 < k_s < k_s^*,$$

у якому граничне значення k_s^* знаходиться з умов стійкості характеристичного полінома

$$L(z) = k_s B^0(z) + A^0(z).$$

Динамічні властивості ланцюга прямого зв'язку системи

Характерною рисою процедури формування компенсуючого впливу $u_n^{(c)}$ за алгоритмом (13), здатного забезпечити інваріантність похибки e_n , полягає в тому, що на відміну від сигналу

$$u_*^{(c)}(t) = \frac{1}{k} \frac{d\phi^0(t)}{dt} + \frac{\tau_1}{k} \frac{d^2\phi^0(t)}{dt^2}, \quad (19)$$

який у відповідності до [2] має формуватися в ідеальній неперервній слідкуючій системі за наявності приводу з тією ж передавальною функцією (1) при $\tau_2 = 0$, ця процедура вимагає побудови компенсатора з внутрішнім зворотним зв'язком. При нульових початкових умовах такий зв'язок неминуче повинен привести до появи перехідного процесу $\{u_n^{(c)}\}$, що визначається одним полюсом передавальної функції

$$W_c(z) = \frac{(z-1)(z-e^{-\beta_1})}{(b_1^0 z + b_2^0)z}, \quad (20)$$

записаної з урахуванням (8), (10), (12). Цей полюс співпадає з нулем $z_1 = -b_2^0/b_1^0$

передавальної функції $W_0(z)$, який згідно з (8) – (10) має вигляд

$$z_1 = \frac{1 - e^{-\beta_1} - \beta_1 e^{-\beta_1}}{\beta_1 + e^{-\beta_1} - 1}, \quad (21)$$

і у відповідності до (11) задовольняє обмеження

$$-1 < z_1 < 0. \quad (22)$$

Вираз (20) з урахуванням (22) дозволяє твердити, що перехідний процес в ланцюгу прямого зв'язку за задавальним впливом ϕ_n^0 матиме затухаючий коливальний характер, причому частота коливань складатиме величину $\tilde{f} = \frac{1}{2T_0}$.

Оцінимо тривалість даного процесу найменшим числом n_∞ інтервалів квантування сигналів, протягом якого перехідна складова процесу $\{u_n^{(c)}\}$ затухне в η^{-1} разів, де η – деяке заздалегідь вибране достатньо мале число ($0 < \eta \ll 1$). Тоді n_∞ буде, очевидно, задовольняти показникове рівняння

$$|z_1|^{n_\infty} = \eta. \quad (23)$$

В роботі [6, гл. II, §4] встановлено, що $|z_1| \rightarrow 1$ при $\beta_1 \rightarrow 0$. Тому на перший погляд здається, що згідно з (23) тривалість перехідного процесу необмежено збільшуватиметься, коли $T_0 \rightarrow 0$. Виявляється, що в дійсності це зовсім не так: адже тривалість t_∞ у часі цього процесу складає величину

$$t_\infty = n_\infty T_0, \quad (24)$$

яка у цьому випадку стає невизначеною ($\infty \cdot 0$) і потребує розкриття.

Враховуючи вирази (22), (24) та згадуючи, що $\beta_1 = T_0/\tau_1$, з (23) знаходимо

$$\bar{t}_\infty = \beta_1 \left[\frac{\ln \eta}{\ln(1 - e^{-\beta_1} - \beta_1 e^{-\beta_1}) - \ln(\beta_1 + e^{-\beta_1} - 1)} \right], \quad (25)$$

де $\bar{t}_\infty = t_\infty/\tau_1$ позначає відносну тривалість даного перехідного процесу.

Графік залежності $\bar{t}_\infty$ від β_1 при $\eta = 0.01$ зображено на рис. 2.

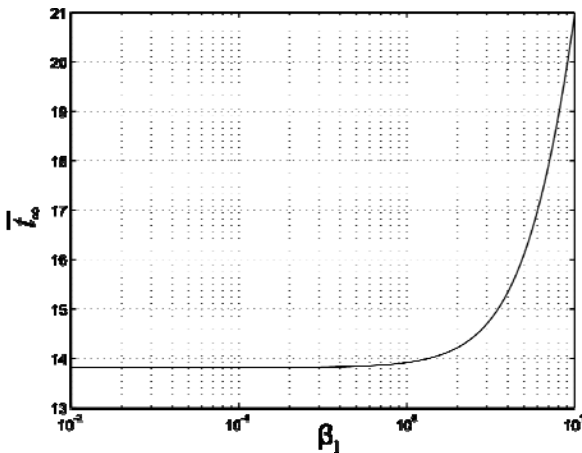

Рис. 2. Залежність відносної тривалості перехідного процесу від величини $\beta_1 = T_0/\tau_1$

Як видно з рис. 2, при зменшенні T_0 і фіксованому τ_1 величина t_∞ зменшується, залишаючись обмеженою знизу значенням

$$\lim_{T_0 \rightarrow 0} t_\infty = 3\tau_1 \ln \eta^{-1},$$

отриманим після граничного переходу в (25) при $\beta_1 \rightarrow 0$.

У відповідності до (20) оцінка зверху абсолютної величини сигналу $u_n^{(c)}$ у перехідному режимі може бути визначена як

$$|u_n^{(c)}| \leq \|W_c'\|_1 \sup_{0 \leq n < \infty} |\nabla \varphi_n^0|, \quad (26)$$

де $\|W_c'\|_1$ – l_1 -норма передавальної функції

$$W_c'(z) = \frac{z - e^{-\beta_1}}{b_1^0 z + b_2^0}.$$

Оскільки $\lim_{\beta_1 \rightarrow 0} z_1 = -1$, то $\|W_c'\|_1 \rightarrow \infty$ при $\beta_1 \rightarrow 0$. А це означає, що оцінка зверху амплітуди коливань сигналу $u_n^{(c)}$ у перехідному режимі, яка фігурує в правій частині (26), необмежено зростає при необмеженому зростанні частоти квантування $\tilde{f}_0 = \frac{1}{T_0}$.

Для експериментального дослідження динамічних процесів, які виникають при виконанні умови інваріантності для дискретних моментів часу $t = nT_0$, моделювалась зображена на рис.1, а слідкуюча система (1), (12), (18), коли $k = 5 \text{ с}^{-1}$, $\tau_1 = 0,1 \text{ с}$, $\tau_2 = 0$, при $T_0 = 0,1 \text{ с}$ і $T_0 = 0,01 \text{ с}$. Як і в роботі [9], на етапі моделювання проводився аналіз похибки цифрової системи автосупроводження літального апарату, який рухається з Півночі на Південь зі сталою швидкістю $v = 264 \text{ м/с}$ по прямолінійній траєкторії на певній відстані L від РЛС. В умовах модельних експериментів задавальний вплив $y^0(t)$, що визначав поточне кутове положення (азимут) в момент часу t , описувався функцією

$$\varphi^0(t) = \pi/2 + \arctg \frac{vt/l_0 - \sqrt{1 - (L/l_0)^2}}{L/l_0}, \text{ рад}, \quad (27)$$

у якій через l_0 позначена його відстань від РЛС у момент $t = 0$. Моделювалась ситуація, коли $l_0 = 1500 \text{ м}$, а $L = 750 \text{ м}$.

Перехідні процеси в системі (1), (7), (18), (20), в якій умовно припускалось, що задавальний вплив (27) доступний для вимірювання, а $k_s = 0,54$, графічно представлені на рис. 3.

Як видно з цих графіків, при підвищенні частоти квантування $\tilde{f}_0$ від 10 Гц до 100 Гц тривалість t_∞ перехідного процесу ніяк не зменшується. Натомість амплітуда коливань компенсуючого впливу $u^{(c)}[(n+\sigma)T_0]$, який у неперервному часі $t = (n+\sigma)T_0$ ($n = 0, 1, 2, \dots$, $0 < \sigma < 1$), залишається незмінним протягом кожного інтервалу $(nT_0, (n+1)T_0)$ і рівним значенню $u_n^{(c)}$, суттєво зростає при переході від частоти $\tilde{f}_0 = 10 \text{ Гц}$ до частоти $\tilde{f}_0 = 100 \text{ Гц}$.

Аналіз процесу формування послідовності $\{u_n^{(c)}\}$ за алгоритмом (12) показує, що коли інтервал квантування T_0 зменшується, то після завершення

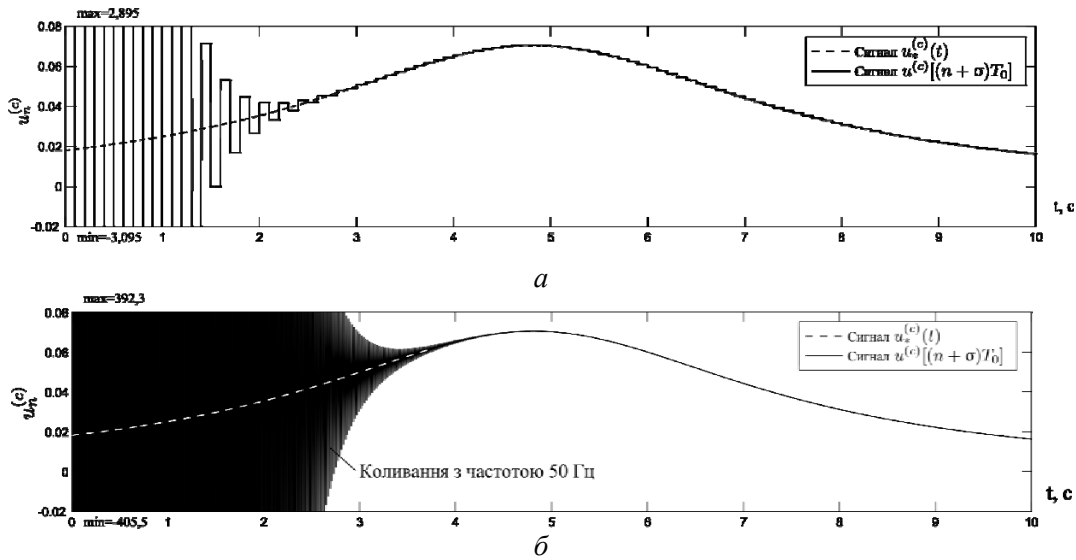

Рис. 3. Компенсуючі сигнали в цифровій та неперервній інваріантних системах:

а) $T_0 = 0,1$ с, б) $T_0 = 0,01$ с

перехідного процесу, тобто при $n > n_\infty$, змінна $u^{(c)}[(n+\sigma)T_0]$ наближається до змінної $u^{(c)}(t)$, яка формується для забезпечення інваріантності похибки $e(t)$ для всіх $t \in [0, +\infty]$, а не тільки для всіх $t = nT_0$ (у відповідності до виразу (20)).

Аналіз прихованих коливань

Для дослідження прихованих коливань, що спостерігаються в інваріантних цифрових слідкуючих системах, скористаємось, як і в роботі [6, гл. II, §4], класичним методом модифікованого z -перетворення. У відповідності до цього методу запишемо модифіковану дискретну передавальну функцію $W_0(z, \sigma)$ приведеної неперервної частини

$$W_0(z, \sigma) = \frac{b_0^0(\sigma)z^2 + b_1^0(\sigma)z + b_2^0(\sigma)}{(z-1)(z-e^{-\beta_1})}, \quad (28)$$

у якій коефіцієнти $b_0^0(\sigma)$, $b_1^0(\sigma)$, $b_2^0(\sigma)$ обчислюються за формулами

$$\left. \begin{aligned} b_0^0(\sigma) &= k\tau_1(\beta_1 + e^{-\beta_1\sigma} - 1), \\ b_1^0(\sigma) &= k\tau_1(1 + \beta_1 + e^{-\beta_1} - \beta_1\sigma - 2e^{-\beta_1\sigma} - \beta_1\sigma e^{-\beta_1}), \\ b_2^0(\sigma) &= k\tau_1(e^{-\beta_1} + \beta_1\sigma e^{-\beta_1} - e^{-\beta_1} - \beta_1 e^{-\beta_1}), \end{aligned} \right\} \quad (29)$$

наведеними в [6, с.56], де $\sigma \in [0, 1]$.

Передавальна функція $W(z, \sigma)$ від задавального впливу $\Phi^0(z)$ до вихідної змінної $\Phi(z, \sigma)$ в схемі рис. 1 а з врахуванням (20) і (28) має вигляд

$$W(z, \sigma) = \frac{b_0^0(\sigma)z^2 + b_1^0(\sigma)z + b_2^0(\sigma)}{b_1^0z + b_2^0}. \quad (30)$$

На основі (30) можна записати рекурентне співвідношення

$$\begin{aligned} \varphi[(n+\sigma)T_0] &= \frac{b_0^0(\sigma)}{b_1} \varphi^0[(n+1)T_0] + \\ &+ \frac{b_1^0(\sigma)}{b_1^0} \varphi^0[nT_0] + \frac{b_2^0(\sigma)}{b_1^0} \varphi^0[n-1]T_0 - \\ &- \frac{b_2}{b_1} \varphi[(n-1+\sigma)T_0], \end{aligned} \quad (31)$$

яке зв'язує вихідну змінну $\varphi(t)$ в будь-який момент часу $t = (n+\sigma)T_0$ з задавальним впливом в дискретний момент часу $t = nT_0$.

Приймаючи до уваги, що похибка системи $e(t)$, яка за визначенням (2) може бути представлена у формі

$$e[(n+\sigma)T_0] = \varphi^0[(n+\sigma)T_0] - \varphi[(n+\sigma)T_0],$$

з (31) знаходимо

$$e[(n+\sigma)T_0] = \frac{b_2}{b_1} \varphi^0[(n-1+\sigma)T_0] +$$

$$\begin{aligned}
& + \varphi^0[(n + \sigma)T_0] - \frac{b_0^0(\sigma)}{b_1^0} \varphi^0[(n + 1)T_0] - \\
& - \frac{b_0^0(\sigma)}{b_1^0} \varphi^0[nT_0] - \frac{b_2^0(\sigma)}{b_1^0} \varphi^0[n - 1]T_0 + \\
& + \frac{b_2}{b_1} e[(n - 1 + \sigma)T_0]. \quad (32)
\end{aligned}$$

Співвідношення (32) разом з виразом (29) дозволяє обчислити похибку інваріантної системи $e(t)$ в будь-який поточ-

ний момент часу $t = (n + \sigma)T_0$. А це дає можливість чисельно проаналізувати прихований рух такої системи.

Як показують результати моделювання, за умов інваріантності для дискретних моментів часу протягом перехідного процесу виникають приховані коливання похибки $e(t)$, викликані коливанням сигналу $u_n^{(c)}$, з частотою $\tilde{f}$, рівною половині частоті квантування $\tilde{f}_0$ (рис. 4).

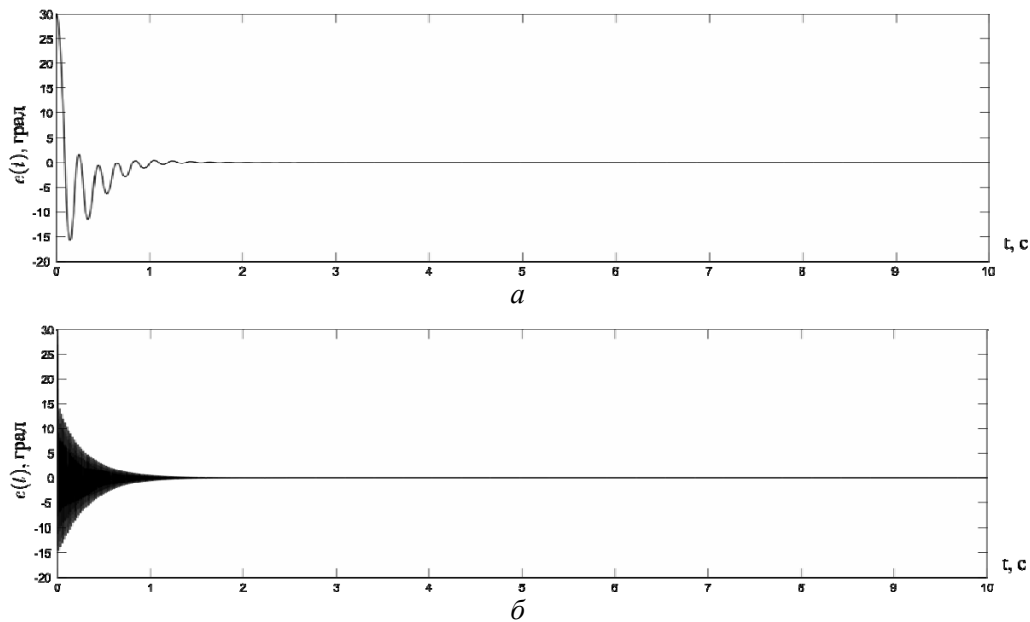

Рис. 4. Динамічні процеси в інваріантних системах при $0 \leq t \leq 10$ с:

а) $T_0 = 0,1$ с, б) $T_0 = 0,01$ с.

На рис. 5 наведені графіки усталених процесів, які спостерігались при проведенні модельних експериментів. Як видно, цей процес характерний появою прихованих пульсацій похибки з частотою $\tilde{f}_\infty$, рівною частоті квантування. Проте амплітуда цих пульсацій суттєво мала, причому вона зменшується, коли частота квантування $\tilde{f}_0$ збільшується: при $\tilde{f}_0 = 10$ Гц ця амплітуда складає величину порядку $0,4 \cdot 10^{-3}$ град, тоді як при $\tilde{f}_0 = 100$ Гц вона оцінюється величиною порядку $0,5 \cdot 10^{-6}$ град.

Оцінка робастної стійкості інваріантної системи.

Повернемось тепер до слідкуючої системи з опосередкованим зв'язком за задавальним впливом (рис. 1 б) і розглянемо той важливий випадок, коли перетворювачі дискретних сигналів e_n і φ_n неідентичні ($W'(z) \neq W''(z)$). В цьому випадку оцінка опосередкованого задавального впливу $\tilde{\varphi}_n^0$ вже не буде співпадати з дійсним його значенням:

$$\tilde{\varphi}_n^0 \neq \varphi_n^0. \quad (33)$$

Якщо далі використовувати той же самий алгоритм прогнозування, реалізація якого була покладена в роботі [9] на екстраполятор, що здійснює перетворення послідовності $\{\tilde{\varphi}_n^0\}$ у послідовність $\{\tilde{\varphi}_n^0\}$ з

деяким оператором $\Gamma: \{\tilde{\varphi}_n^0\} \rightarrow \{\tilde{\varphi}_{n+1}^0\}$, то в умовах (33) прогнозоване значення $\tilde{\varphi}_{n+1}^0$

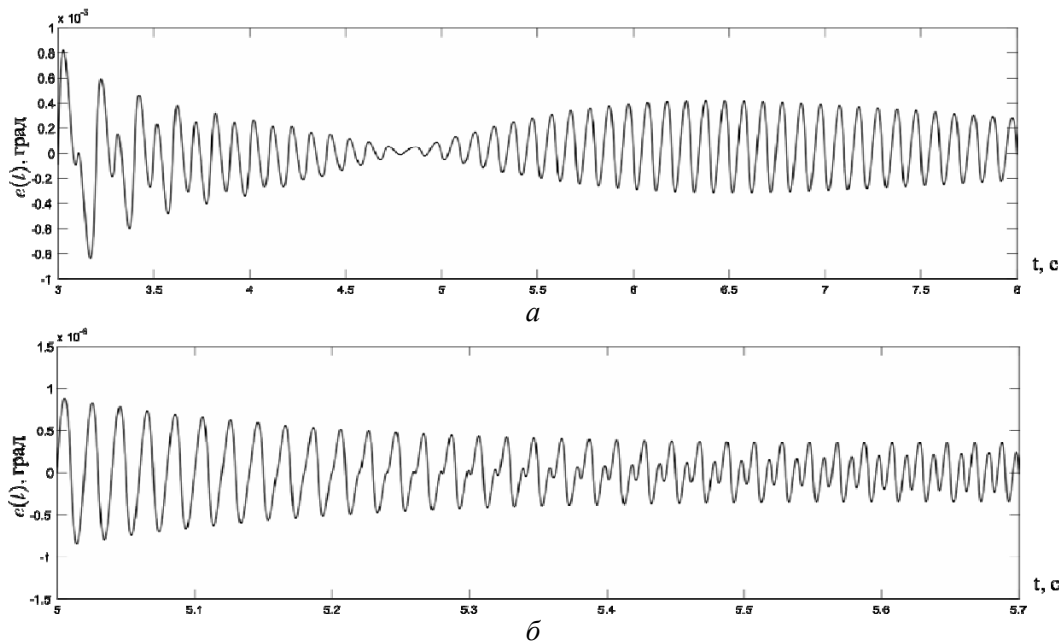

Рис. 5. Усталені процеси, які спостерігаються в інваріантних системах:

а) $T_0 = 0,1\text{с}$, б) $T_0 = 0,01\text{с}$.

опосередкованого сигналу буде відрізнятися від його дійсного значення $\tilde{\varphi}_{n+1}^0$:

$$\tilde{\varphi}_{n+1}^0 \neq \tilde{\varphi}_{n+1}^0.$$

Для перевірки працездатності системи з опосередкованим зв'язком за задавальним впливом при $W'(z) \neq W''(z)$ проводилось її моделювання за умов, що

$$W'(z) = \frac{0.8z}{z - 0.03}, \quad W''(z) = \frac{1.2z}{z - 0.06}.$$

Результати моделювання графічно представлені на рис. 6. Ці результати показують, що система залишається стійкою, хоча в усталеному режимі в ній з'являється похибка e_n , яка вже не буде тотожно рівною 0, коли $W''(z) \neq 1$.

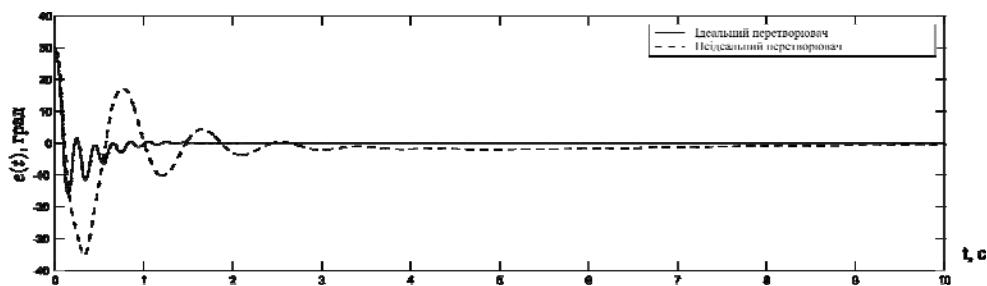

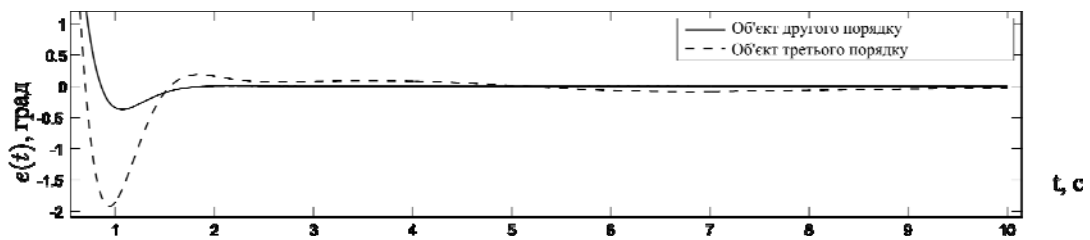
Рис. 6. Динамічні процеси в системі при неідентичних вимірювачах сигналів e_n і φ_n

Робастність системи за наявності немодельованої динаміки

Нехай тепер $\tau_2 \neq 0$. Тоді передавальна функція $W_0(z)$ описуватиметься виразом (5), а не виразом (8), який визначає передавальну функцію своєрідної опорної моделі слідкуючого приводу. Ясно, що коли передавальну функцію $W_c(z)$ дис-

кретного фільтра в схемі рис. 1 а вибирати, як і раніше, у вигляді (20), то в системі неминуче з'явиться немодельована динаміка.

Динамічні процеси в системі (1), (18), (20), що спостерігались при $\tau_2 = 0$ і $\tau_2 \neq 0$, зображені на рис. 7.

Рис. 7. Результати моделювання системи (1), (18), (20) при $\tau_2 = 0$ і $\tau_2 \neq 0$.

З рис. 7 видно, що система залишається робастною навіть за наявності немодельованої динаміки. При цьому інваріантність похибки e_n не забезпечується.

Висновки

1. На відміну від неперервних слідкуючих систем з прямим зв'язком за задавальним впливом в цифрових слідкуючих системах, в яких забезпечується інваріантність для дискретних моментів часу, формування компенсуючого сигналу неодмінно супроводжується перехідним процесом при як завгодно високій частоті квантування. Такий процес носить коливальний характер з частотою, рівною половині частоти квантування $\tilde{f}_0$, причому його тривалість зменшується при зростанні $\tilde{f}_0$, залишаючись обмеженою знизу певною величиною, що залежить тільки від сталої часу слідкуючого приводу. Натомість початкова амплітуда коливань компенсуючого сигналу у перехідному режимі суттєво зростає при зростанні $\tilde{f}_0$.

2. При виконанні умов інваріантності для дискретних моментів часу у випадку, коли швидкість зміни задавального сигналу не є сталою величиною, в усталеному режимі спостерігаються приховані коливання з частотою, рівною $\tilde{f}_0$.

3. Уперше експериментально (шляхом моделювання) встановлено, що при неідеальних вимірювачах похибки системи і вихідної змінної та за наявності немодельованої динаміки, система залишається робастно стійкою.

Список літератури

1. Азарсков В.Н., Блохин Л.Н., Житецкий Л.С. Методология конструирования оптимальных систем стохастической

стабилизации. — К.: Книжное изд-во НАУ, 2006. — 440 с.

2. Кухтенко А.И. Проблема инвариантности в автоматике. — К.: Гостехиздат УССР, 1963. — 376 с.

3. Менский Б.М. Принцип инвариантности в автоматическом регулировании и управлении. — М.: Наука, 1972. — 248 с.

4. Кунцевич В.М., Кременчуло Ю.В. Теория инвариантности импульсных и самонастраивающихся импульсных систем // Тр. II Международного конгресса ИФАК. Том 6. Дискретные и самонастраивающиеся системы. — М.: Наука, 1965. — С. 165–184.

5. Житецкий Л.С. Про инвариантность комбинированных импульсных систем программного керування // Автоматика. — 1967. — № 6. — С. 83–85.

6. Житецкий Л.С. Вопросы компенсации динамических ошибок цифровых систем программного управления: Дис. ... канд. техн. наук / АН УССР. Ин-т кибернетики. — К., 1968. — 186 с.

7. Тр. Научного семинара «70 лет теории инвариантности» / Под ред. С.И. Васильева. — М.: изд-во ЛКИ, 2008. — 256 с.

8. Зайцев Г.Ф., Стеклов В.К. Автоматические системы с дифференциальными связями. — К.: Техніка, 1984. — 167 с.

9. Житецкий Л.С., Сущенко О.А., Пономарьов О.С., Сенькович О.В. Синтез ε -инвариантной цифровой системы автосупроводження літальних апаратів // Проблеми інформатизації та управління. — 2009. — №4(28). — С. 40–49.

Подано до редакції 01.03.10